

ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี
Analytical Study of Buddhist Principles in
Leelawadee Buddhist Novel

พระณัฐวุฒิ มหาวิริโย (กอนจา)

โพน นามณี, ทรงศักดิ์ พรหมดี

Phra Natthawut Mahawiriyo (Konja)

Phon Namanee, Songsakdi Promdee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

Corresponding Author, E-mail: Nuttawutko13@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสาระสำคัญของธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี 2) เพื่อศึกษาสาระสำคัญของพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี และ 3) เพื่อศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ระยะเวลา 4 ภูมิภาค ความตาย การเวียนว่ายตายเกิด ความรัก และคุณค่าของพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลวิจัยพบว่า 1) ธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี กล่าวถึงเรื่องราวอิงประวัติศาสตร์ในสมัยพุทธกาล อันมีการดำเนินเรื่องราวผ่านตัวละครเอกคือ พระเรวัตตะและลีลาวดี ผูกเรื่องราวจากความรักและอุปสรรคจากความแตกต่างของชนชั้นวรรณะ เป็นนวนิยายที่สอดแทรกคำสอนสะท้อนถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนิพพาน ผ่านตัวละคร ด้วยการบรรยายเชิงพรรณนาเทศนาและอุปมาโวหาร 2) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนของมนุษย์ต่อสังคม เช่น ความรักความเมตตา ความกตัญญูความเสียสละ กัลยาณมิตร และหลักพุทธธรรม หมวดอื่นๆ เช่น ชั้น 5 สติปัญญา 4 ไตรลักษณ์และปฏิจัมมูปาท 3) คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏ เป็นการให้ความรู้ทั้งต่อผู้อ่านเองและการปฏิบัติต่อผู้อื่น สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดและหลักกรรม ที่ให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินในรสวรรณกรรมและหลักการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, ลีลาวดี, ธรรมนิยาย

Abstract

The objectives of this article were as follows; 1) to study the essences of Leelawadee Buddhist novel, 2) to study the doctrinal essences that appeared in Leelawadee Buddhist novel, and 3) to study the values of the Buddhist principles that appeared in Leelawadee Buddhist novel. It was a document research by studying relevant documents and researches. The scopes of content were on the 4 castes system, Law of action, death, circulation of rebirth, love and the values of the Buddhist principles that appeared in Leelawadee Buddhist novel. The data analysis was carried out in descriptive manner.

The results of research were found that: 1) Leelawadee Buddhist novel described the story in the Buddha's time through the main characters named Phra Rewatta and Leelawadee. It tied the story from love and obstacles from caste differences. The novel incorporated doctrines and teachings on Buddhist principles and Nibbana through the characters with descriptive instruction and parables.

2) The Buddhist principles that appeared in Buddhist novel related to human behaviors towards society such as love and compassion, gratitude, sacrifice, friendship and the other Buddhist principle such as 5 aggregates, 4 foundations of mindfulness, 3 characteristics and dependent origination.

3) The values of Buddhist principles that appeared were to educate both the readers themselves and the treatment of others reflecting beliefs about circulation of rebirth and Law of action that allowed readers to enjoy the taste of literature and principles in living their lives.

Keywords : Buddhist Principle, Leelawadee, Novel

บทนำ

“เว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้พร้อม และทำจิตให้บริสุทธิ์ จัดเป็นหัวใจสำคัญ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งการเว้นชั่ว ทำดี และทำจิตให้บริสุทธิ์นี้สังเคราะห์ลงตัวกับศีล ในส่วน ของสมาธิสังเคราะห์เข้าในการทำความดีทุกประเภท และการทำจิตให้บริสุทธิ์สังเคราะห์ เข้าในปัญญา” (วศิน อินทสระ, 2548: 88) ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏใน พระพุทธศาสนา เป็นข้อความสั้น ๆ แต่ลึกซึ้งกว่าที่ประชาชนทั่วไปจะเข้าใจถึงความหมายได้ ทั้งหมด แม้ในปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์ การเผยแพร่และการศึกษาธรรมะก็ได้วิวัฒนาการจากรูปแบบเดิมหลากหลายวิธีเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การเข้าวัดรับฟังพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม หรือแม้กระทั่งการเผยแพร่ธรรมะ ก็ได้ เผยแพร่ทางสื่อต่างๆ เช่น ทางโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ แต่กระนั้นก็ ยังเป็นการยากต่อการเข้าใจ สำหรับผู้เริ่มศึกษาเนื้อหาธรรมะโดยตรง เนื่องจากโดยภาษาของ ธรรมะ ค่อนข้างมีความซับซ้อนและเข้าใจยาก โดยภาษาของธรรมะค่อนข้างมีความซับซ้อน และเข้าใจยาก เนื่องจากพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนและทรงมุ่งหมายแท้จริงเป็นเรื่อง ยาก แม้จะยกข้อความในคัมภีร์ ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธพจน์มาอ้าง ปริมาณคำสอนในคัมภีร์ นั้นมีมาก อีกทั้งระดับความลึกซึ้งที่แตกต่าง รวมถึงการตีความหมายของแต่ละบุคคล โดย สติปัญญาและความสุจริตใจหรือไม่เพียงไรด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 1) จึงเป็นเหตุทำให้ผู้เริ่มศึกษา เมื่อได้อ่านหรือรับฟังมักเกิดความไม่เข้าใจ เบื่อหน่าย จนล้ม เลิกความตั้งใจในการศึกษาไปในที่สุด

พุทธธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสั่งสอนให้คนเข้าใจกติกาดิจาของโลก ผู้เข้าใจพุทธธรรมคือผู้ที่เข้าใจโลก เพราะเมื่อเกิดความทุกข์ขึ้นกับตนย่อมมีสติระลึกรู้และ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาได้เป็นอย่างดี ต่างจากผู้ที่ไม่เคยศึกษาหลักพุทธธรรมที่มัก ดำเนินชีวิตด้วยความประมาทขาดสติ (ธรรมโฆษ, 2553 : อารัมภบท 1) หากแต่การนำหลัก พุทธธรรมให้ปรากฏแก่คนทั่วไปเป็นเรื่องยากยิ่ง เพราะเมื่อกล่าวถึงธรรมะแล้ว คนทั่วไปมัก จะนึกถึงเรื่องที่ยากและน่าเบื่อ ดังนั้น รูปแบบการที่น่าสนใจคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบจาก เดิมที่มีความซับซ้อนและน่าเบื่อ ให้เกิดความสนุกสนาน น่าติดตามในรูปแบบของธรรมนิยาย ที่มีการผสมผสานเอาหลักธรรมะเข้ากับการดำเนินเรื่อง ผ่านตัวละครต่างๆ ที่เล่าเรื่องราว และนำเสนอหลักธรรมสู่ผู้อ่านอย่างเป็นธรรมชาติ ให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนตนเองได้เข้าไปอยู่ ในเหตุการณ์นั้นจริง เกิดกระบวนการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในวรรณกรรม ที่ สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของตนเองได้จริง

หากกล่าวถึงงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น จะสามารถให้ความหมาย ได้ว่า เป็นงานเขียนหนังสือทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก

อรรถกถา ฎีกา โยชนา รวมถึงงานวิจัยที่นักวิชาการรวบรวมไว้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่บรรจุข้อมูลคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559: 19)

เมื่อกล่าวถึงธรรมเนียมเรื่องสืลาวตีแล้ว นับว่าเป็นนิยายรักอมตะแฝงด้วยรสพระธรรมอันล้ำค่าโดยผู้ประพันธ์ที่ใช้นามปากกา “ธรรมโฆษ” หรือนามจริงคือ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม เป็นธรรมเนียมที่กล่าวถึงเหตุการณ์ย้อนยุคในสมัยพุทธกาล ที่พรรณนาถึงความรักของชายหนุ่มวรรณะจันทาลกับสตรีวรรณะพราหมณ์ที่มีอุปสรรค คือ เชื้อชาติหรือวรรณะเป็นเครื่องกีดขวาง ทั้งยังสอดแทรกเนื้อหาอันเป็นพุทธธรรมอันลึกซึ้ง ที่มีการดำเนินเรื่องราวอย่างสนุกสนานน่าติดตามอย่างยิ่ง นับว่าเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าอีกผลงานหนึ่งเช่นกัน ด้วยเนื้อหาที่เป็นสาระที่ท่านธรรมโฆษได้ประพันธ์อย่างดี ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาเชิงวิเคราะห์ตามหลักกรรม 4 หลักกรรม หลักความตาย หลักการเวียนว่ายตายเกิดและคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมเนียมเรื่องสืลาวตีเท่านั้น

ด้วยเรื่องราวที่น่าติดตามดังกล่าว ตลอดจนมีการบรรยายลักษณะเหตุการณ์ในครั้งสมัยพุทธกาล รวมทั้งมีการสอดแทรกหลักพุทธธรรมในเนื้อหาลงตัว ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความเพลิดเพลินในวรรณกรรม ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของอินเดียในสมัยพุทธกาล และได้รับทราบหลักพุทธธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในธรรมเนียมเรื่องสืลาวตี ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสาระสำคัญของธรรมเนียมเรื่องสืลาวตี
2. เพื่อศึกษาสาระของธรรมที่ปรากฏในธรรมเนียมเรื่องสืลาวตี
3. เพื่อศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมเนียมเรื่องสืลาวตี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลหลักธรรมะที่ปรากฏในหลักธรรมะนิยาย จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถกถา

ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและ
ธรรมเนียมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ขั้นที่ 2 รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร
งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมเรื่องสืลาวดี

2. เรียบเรียง ชัดเกลา เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมเรื่อง สืลาวดี ซึ่งเป็น
หนังสือประพันธ์โดยธรรมโฆษ (ศาสตราจารย์เกียรติคุณแสง จันทร์งาม) จำนวนทั้งสิ้น 3
ภาค โดยแบ่งออกเป็น ภาคที่ 1 จำนวน 39 ตอน ภาคที่ 2 จำนวน 42 ตอน และภาคที่ 3
จำนวน 42 ตอน

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์คุณค่าและสรุปเนื้อหา

1. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏได้แก่ ระบบวรรณะ 4 -กฎแห่งกรรม
ความตาย การเวียนว่ายตายเกิด ความรักตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท แล้วนำมาประมวล
ผลให้ได้เนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3. นำเสนอ เผยแพร่ ผลงานวิจัยในรูปแบบบทความทางวิชาการ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมเนียมสืลาวดี พบว่า
มีหลักธรรมต่างๆ ที่ส่งผลปรากฏต่อตัวละครหลัก ได้แก่ พระเวรุตตะ สืลาวดี/รัตตปาณี
ครอบครัว (สืลาวดี) เดิม และครอบครัว (รัตตปาณี) ใหม่ ดังนี้

1. หลักกฎแห่งกรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าสร้างโลกและสรรพ
สิ่ง หรือกำหนดชะตากรรมของมนุษย์และสัตว์ที่เรียกว่า”พรหมลิขิต” แต่เชื่อว่าทุกสิ่งเกิด
ขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือเป็นไปตามกรรม (พิน ดอกบัว, 2545: 279) ดังที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงตรัสกับศุภมานพโตเทยยบุตรว่า “มานพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มี
กรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เร็วและดีต่างกัน”
(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 289: 350)

ตัวอย่างหลักกรรมที่ปรากฏในธรรมเนียมเรื่องสืลาวดี

“ถ้าอย่างนั้น เป็นการสมควรแล้วหรือ ที่ท่านกล่าวว่า ได้ประสบความสำเร็จ
สำเร็จในการปล้น เพราะอาศัยเจ้าแม่ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า ผลสำเร็จเหล่า

นี้ เกิดขึ้นเพราะอาศัยท่านและบริวารของท่านเอง

ถ้าท่านไม่ลงมือทำเอง แม้จะอ่อนวอนเจ้าแม่อย่างไรๆ ก็คงไม่มีวันจะ
‘ได้รับผลสำเร็จ เพราะเจ้าแม่ไม่รู้ และไม่ทำอะไรให้ใคร ดังที่ท่านก็ทราบอยู่แล้ว
ฉะนั้น การที่ท่านจะฆ่าข้าพเจ้าบูชาแก่เจ้าแม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นการให้รางวัล
อันมีค่าสูงยิ่งแก่ผู้มีได้ทำอะไรเลย” (ธรรมโฆษ, 2553: 75)

“ท่านจะเป็นสมณะ หรือฆราวาสก็ตามเถิด” หัวหน້าราชบุรุษกล่าว
“แต่ว่าครั้งหนึ่งท่านเป็นโจร ปล้นฆ่าพลเมืองผู้ไร้ความผิดเลี้ยงชีพ ท่านได้ทำผิด
ต่อกฎหมายบ้านเมืองไว้มาก บัดนี้ ถึงเวลาที่ท่านจะต้องใช้กรรมนั้นบ้างละ” (ธรรม
โฆษ, 2553: 122)

“คนบางพวกมีตมาแล้วก็มืดไป คือทำชั่วมาก่อน แล้วก็ทำชั่วต่อไป พวกนี้ใช้
ไม่ได้ คนบางพวกสว่างมาแล้วก็สว่างไป คือทำดีตลอดไป พวกนี้ดีที่สุด คนบางพวกมีต
มาแล้วก็สว่างไป คือทำชั่วมาก่อน ภายหลังกลับตัวได้แล้ว ตั้งหน้าทำความดี พวกนี้ใช้ได้
อุบาสก! ท่านจัดเป็นคนประเภทสุดท้ายนี้ ในอดีตท่านได้เดินมาในทางอันมืดมน แต่
บัดนี้ท่านบรรลุถึงทางอันสว่างแล้ว จงตั้งหน้าทำความดีต่อไป” (ธรรมโฆษ, 2553: 258)

ความตาย

ความตาย หมายถึง ความแตกทำลายแห่งขันธ ความขาดแห่งชีวิตในชาติหนึ่ง (มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, 2547: 1-2) เป็นการสืบเนื่องกันเมื่อภพชาติหนึ่งยุติลง ชีวิตในฝ่ายรูปและฝ่าย
นามดับหรือสิ้นสุดลง ภาวะจิตหรือวิญญาณในภพภูมิดับลงแล้วไปอุบัติใหม่ ตามผลแห่งกรรมที่
กระทำไว้ ทอดทิ้งซากศพเสมือนท่อนไม้ละจากกายไปเมื่อใดถือว่าสัตว์นั้นตาย (พระไตรปิฎกภาษา
ไทย 17/247/174., 2539: 174, ม.ม. 12/502/542-543., 2539: 542-543)

ตัวอย่างหลักความตายที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องสีลาวดี

“ชีวิตคือการเดินทางไปสู่ความตาย วันหนึ่งที่ผ่านมาคือก้าวหนึ่งที่ตัว
เราใกล้ความตายเข้าไป เมื่อความตายมาถึง กายนี้ก็มีอันเป็นไปดังศพที่เธอเห็น
อยู่นี้ ไม่มีความงาม ไม่มีความน่ารัก น่าชม มีแต่ความสกปรกโสมนอนน่าขยะแขยง
ศพที่นอนอยู่นั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เหมือนอย่างเรา เราเมื่อตายแล้ว ก็จะต้องเป็น
อย่างนี้ ภายในกำหนดร้อยปีเป็นอย่างนาน” (ธรรมโฆษ, 2553 : 151)

“ดูก่อนอุบาสิก! พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความโศกยอมเกิดจากความ
รักที่ไม่สมปรารถนา รักมากก็โศกมาก รักน้อยก็โศกน้อย ถ้าไม่รักเลยก็ไม่โศกเลย
บุตรคนอื่นตายวันละหลายๆ คนท่านก็เฉยๆ เพราะท่านไม่มีความรักในเขาเหล่านั้น
นั้น ถ้าญาติห่างๆ ของท่านตายลง ท่านจะโศกบ้างเพราะมีความรักในเขาบ้าง เมื่อ

บุตรชายของท่านตายลงท่านจะโศกเศร้าที่สุด เพราะท่านรักเขามากที่สุด” (ธรรมโฆษ, 2553: 214)

“ลีลาวดีบีบมือผมแน่น แล้วกล่าวด้วยเสียงสั่นเครือ “ลีลาวดีมีความสุขเหลือเกิน” เธอพยายามพูดอีก แต่เสียงแผ่วเบาลงจนฟังไม่ได้ศัพท์ ลมหายใจค่อยๆ เบาลง ดวงตาทั้งสองค่อยๆ หริ่งจนปิดสนิท พร้อมกับการปิดของเปลือกตานั่นเอง ลมหายใจก็ขาดหาย ลีลาวดีจากไปแล้ว ไปอย่างไม่มีวันกลับ แต่เป็นการไปอย่างสงบสุข เพราะมีรอยยิ้มอย่างสดชื่นปรากฏอยู่บนใบหน้าอันขาวซีดของเธอ” (ธรรมโฆษ, 2553: 309)

3. หลักการเวียนว่ายตายเกิด

การเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลแห่งการกระทำทั้งดีและชั่วที่มนุษย์สร้างไว้เมื่อครั้งมีชีวิตการเกิดในภพภูมิต่างๆ ในฝ่ายสุคติด้วยเหตุแห่งกุศลกรรม และการเกิดในทุคติด้วยเหตุแห่งอกุศลกรรม ซึ่งจะเป็นเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจะกำจัดกิเลสอาสวะอันเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดเสียได้ โดยอาศัยหลักปฏิจสมุปปาธ จนกว่าจะสามารถทำลายกิเลส กรรม วิบาก ให้หมดสิ้นเข้าสู่นิพพาน (อุทัย กมลศิลป์ และคนอื่นๆ, 2562: 23-24)

ตัวอย่างหลักการเวียนว่ายตายเกิดที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี

“บางทีปีศาจซึ่งเป็นเจ้าของกระท่อมนี้อาจจะไม่พอใจที่เห็นคนแปลกหน้า เข้ามาพักในกระท่อมของตน จึงหาทางกลั่นแกล้งขับไล่โดยวิธีต่างๆ ถ้าหากผมเป็นคนใจอ่อนนิตหน่อย ก็คงหนีออกจากกระท่อมไปแล้ว ตั้งแต่ตนเห็นงูตกลงจากหลังคา บางทีอาจจะมีปรตาดูชีวีปรตบางตน ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณกระท่อมนี้ กำลังอดอยากหิวโหย เมื่อเห็นภิกษุผู้ทรงศีลมาพัก จึงแสดงตัวให้ปรากฏเพื่อขอส่วนบุญก็อาจเป็นได้” (ธรรมโฆษ, 2553: 142-143)

“เย็นวันหนึ่ง ขณะที่รัตตปาณีกำลังนั่งอยู่บนตักแม่ภายในห้องอันรโหฐานของปราสาท เธอได้กล่าวขึ้นว่า “แม่ นครสาวดีอยู่ที่ไหน?” “นครสาวดีอยู่ทางทิศเหนือ ไกลจากที่นี่มาก” นางพราหมณีตอบ จ้องดูลูกน้อยด้วยความงุนงง “ลูกถามทำไม?” “ลีลาวดีอยากจะไปเมืองสาวัตดี” “ไปทำไม?” แม่ถามด้วยความประหลาดใจยิ่งขึ้น “ไปเยี่ยมแม่ของลีลาวดี” เด็กน้อยตอบหน้าตาเฉย คำตอบของเธอทำให้นางพราหมณีเกิดความประหลาดใจและความไม่พอใจเป็นอันมาก “ทำไมลูกพูดอย่างนั้นเล่า?” มารดาถาม พยายามระงับเสียงให้เป็นปรกติ “ก็แม่ของลูกนั่งอยู่ที่นี้แล้วมิใช่หรือ?” “แม่เป็นแม่ใหม่ของลีลาวดี แต่แม่เก่าอยู่ที่เมืองสาวัตดี” (ธรรมโฆษ, 2553: 71)

“สพรหมจารีเรวัตตะ! เมื่อเราทั้งสองยังลอยคอบอยู่ในทะเลคือวัฏฏะ แม้ความตายก็ไม่สามารถจะทำลายความรักความผูกพันที่ดิฉันมีต่อท่านได้ แต่บัดนี้ เมื่อดิฉันขึ้นมาอยู่บนฝั่งแล้ว ความรักก็ไม่มี ความชังก็หายไป ยังเหลือแต่ความกรุณาสงสารท่าน ผู้ยังลอยคอบอยู่ในทะเลทุกข์ มาเถิดสพรหมจารี! อย่าประมาทอยู่เลย รีบเร่งกระทำความเพียร รีบวายกระแสน้ำอันเชี่ยวแห่งวัฏฏะ ขึ้นมาสู่ฝั่งอันไพบูลย์ที่ดิฉันและอริยสาวกทั้งหลายยืนอยู่นี้เถิด” (ธรรมโฆษ, 2553: 337-338)

4. หลักความรัก

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวว่ ความรักเกิดจากอุปาทานชื่อ “กามอุปาทาน” เป็นการยึดติดถือมั่นความเป็นกามหรือของรักใคร่ มีความพึงพอใจในกามารมณ์อันเป็นเหตุแห่งการดิ้นรนแสวงหา เพื่อให้ได้มาซึ่งความพึงพอใจในกามคุณทั้ง 5 อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นเหตุให้ข้องอยู่ในโลกและการเวียนว่ายตายเกิด (วิระวัลย์ ตีเลิศ และปณัฐ อนุรักษปริดา, 2561: 347-358)

ตัวอย่างหลักความรักที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลิลาวตี

“ท่านขา! ดิฉันรู้ว่า ท่านเป็นจันทาลและเคยเป็นโจร ถ้าดิฉันคิดอย่างคนอื่น ดิฉันก็ไม่รักท่าน ดิฉันอยู่ในสังคมมนุษย์ ยังต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่ในทางจิตใจดิฉันเป็น ดิฉันมีอิสรภาพที่จะรักท่านในชาตินี้ขอรักท่านคนเดียว บางทีพระเจ้าอาจจะสร้างดิฉันมาเพื่อท่านก็ได้ ดิฉันเกิดมาเพื่อเพื่อท่านคนเดียวเท่านั้น...” (ธรรมโฆษ, 2553: 143)

“ความรักที่ผมเคยมีต่อลิลาวตีอย่างท่วมท้นหัวใจ ได้ถูกความโกรธแค้นเผาพิณาศไปหมดสิ้น ผมกราบลงที่นอน 3 ครั้ง ตั้งจิตระลึกถึงพระบรมศาสดาแล้วปฏิญาณในใจว่า “ข้าเจ้า ขอมอบอุทิศชีวิตในพระพุทธศาสนา ขอตายในร่มกาสาวพัสตร์ และขอเว้นขาดจากการติดต่อกับสตรีเพศ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอเทพเจ้ามนสาจักรวาล จงเป็นพยานแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด” (ธรรมโฆษ, 2553: 198)

“หลังจากประมวณเหตุการณ์ ตั้งแต่อดีตชาติถึงชาติปัจจุบันพิจารณา ดูอย่างถี่ถ้วนแล้ว เหตุผลก็เริ่มฉายแสงสู่จิตใจของเธอ เธอเริ่มเห็นว่า ความรักของเธอ เป็นความรักที่ไร้ประโยชน์ จริงอย่างกิมพิละพูด เพราะตลอดเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา ความรักของเธอไม่ได้รับการตอบสนองแม้ถ้อยคำหวานสัปดาห์เดียว ตรงกันข้าม กลับได้รับแต่การปฏิเสธอย่างโหดร้ายทารุณ ทำให้ดวงใจน้อยๆ อันแสนบริสุทธิ์ของเธอต้องชอกช้ำตลอดเวลา มันเป็นรักข้างเดียว อันไร้ประโยชน์และ

ความหมายใดๆ ทั้งสิ้น เป็นความรักด้วยอำนาจโมหะที่ไร้คุณค่า เมื่อคิดได้ดังนี้ ความรักของสรีลาวดีก็เริ่มกลับกลายเป็นความเกลียดเองโดยไม่ต้องตั้งใจ” (ธรรมโฆษะ, 2553: 315-316)

อภิปรายผล

1) สารัตถะของธรรมนิยายเรื่องสรีลาวดี

เค้าโครงเรื่องของธรรมนิยายเรื่องสรีลาวดี มีการลำดับเรื่องราวต่อเนื่องการอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งผู้ประพันธ์ได้นำเสนอเรื่องราวแต่ละฉาก ให้เชื่อมโยงเข้ากันด้วยเป็นลูกโซ่ มีการกล่าวถึงพฤติกรรม ความเชื่อ ทักษะคติ ของแต่ละตัวละครที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความเชื่อด้านประเพณีและศาสนาที่แตกต่างกัน ทำให้การดำเนินเรื่องในนวนิยายเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ชวนให้ติดตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพย์วารี เทียมชัยภูมิ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเรื่องสรีลาวดี พบว่า นวนิยายมีการกล่าวถึงทักษะคติที่ขัดแย้งของตัวละครต่างๆ อันได้แก่ฉากของเรื่อง ที่อ้างอิงอินเดียในสมัยพุทธกาล บุคลิกของแต่ละตัวละครที่เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ที่ปรากฏ ตลอดถึงมีการนำแนวคิดและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของตน ตลอดจนถึงคมอย่างเหมาะสม (ทิพย์วารี เทียมชัยภูมิ, 2546 : 51-52)

2) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องสรีลาวดี

กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพในการดำรงชีวิต ตลอดถึงความเสมอภาคทางสังคม ความประพฤติและการคบคน และหลักความรักในทางพระพุทธศาสนา พบว่ามีหลักธรรมต่างๆ ที่ส่งผลปรากฏต่อตัวละครหลัก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพย์วารี เทียมชัยภูมิ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเรื่องสรีลาวดี เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานวรรณกรรมของนวนิยายเรื่องสรีลาวดี (ทิพย์วารี เทียมชัยภูมิ, 2546: 118-119) พบว่าหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มิได้แบ่งชั้นวรรณะของบุคคล คนจะดีหรือเลวอยู่ที่การประพฤติตน หากได้ขึ้นอยู่กับชาติชั้นวรรณะไม่ ตลอดถึงมีการแสดงให้ทราบถึงความศรัทธา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพื้นฐานทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน อันเป็นกรอบแห่งการประพฤติตนในศีลธรรมอันดี

นอกจากหลักพุทธธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ อันเป็นสาระสำคัญที่ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแล้วนั้น อิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม และความคิดของมนุษย์ย่อมปารณาความสงบสุข อิศรเสรี จึงเกิดความรู้สึกรักและเมตตา

ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ จึงมีความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม โดยเชื่อว่าเมื่อทำดีย่อมได้รับผลดี และเมื่อทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามกฎมึล่านั้นล้วนไม่มีความจริงยั่งยืน ในท้ายที่สุดย่อมถึงความเสื่อมสลาย ดังนั้นเป้าหมายที่แท้จริง จึงเป็นการได้เข้าถึงซึ่งพระนิพพานอันเป็นบรมสุข ไม่มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธนกร กิตติปัญญา (สร้อยศรี) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลจริยธรรมแนวพุทธต่อจริยธรรมในไตรภูมิพระร่วง พบว่าเป้าหมายสูงสุดในไตรภูมิพระร่วง กับเป้าหมายสูงสุดตามหลักจริยธรรมแนวพุทธทำให้ทราบถึงความแตกต่างกันคือ ไตรภูมิพระร่วงจะ เน้นเป้าหมายไปที่ ต้องการให้คนละชั่วกลัวบาปแล้วทำความดี เพื่อมุ่งสู่ชีวิตที่ดีกว่าความเป็นอยู่ในปัจจุบัน จัดเป็นการเสนอความสุขอันเป็นโลกียะ ส่วนจริยธรรมอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนานั้นคือพระนิพพานอันเป็นบรมสุข เป็นความดับที่แท้จริงโดยหมดจดจากกิเลส อาสวะทั้งปวง (พระมหาธนกร กิตติปัญญา (สร้อยศรี), 2562: 323)

ในส่วนความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงอันมีเนื้อหากล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของสัตว์ (รัตตานิ) นั้น แสดงให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้ง 3 ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ เกิดจากกรรมที่ได้กระทำไว้ขณะมีชีวิต ภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ สรรพสิ่งที่อุบัติขึ้น จะดำรงอยู่ และเสื่อมสลายไปตามกฎไตรลักษณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเฉลิมชาติ ชาตวิโร (อินธะรงค์) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย พบว่า มีการกล่าวถึงเรื่องสวรรค์ พรหมโลก อย่างมากมาย แทนที่จะเน้นให้เห็นถึงความอภิรมย์ยินดี ในสิ่งที่เป็นสรรค์หรือพรหมโลกเหล่านี้แต่ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องของความทุกข์ทั้งนี้ตรงกับพระพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน พระอินทร์ พระพรหม ก็เป็นทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น เพราะยังไม่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ที่เรียกว่า “วัฏสงสาร” เมื่อกล่าวโดยเนื้อหานี้ จุดมุ่งหมายของไตรภูมิพระร่วง คือ สอนให้คนเว้นชั่ว ทำดีรู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต (ไตรลักษณ์) เพื่อความล่งพ้นจากวัฏสงสาร เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นแก่นและจุดมุ่งหมายสูงสุดตามทรรศนะในพระพุทธศาสนา (พระเฉลิมชาติ ชาตวิโร (อินธะรงค์), 2551: 21)

3) คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องสืลาวตี

ธรรมนิยายเรื่องสืลาวตี นอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ในรูปแบบของนวนิยายแล้ว ยังให้ข้อคิดคติธรรมต่างๆ ดังที่ผู้ประพันธ์มุ่งนำเสนอหลักพุทธธรรมผ่านงานประพันธ์นี้ อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้อ่านเองและต่อสังคม อันเป็นประโยชน์ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ ดังนี้

หลักกฎแห่งกรรมที่ปรากฏ ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ปฏิเสธการดลบันดาลของเทพเจ้า ดังในศาสนาเทวนิยมอื่นๆ โดยกล่าวว่าทุกสิ่งล้วนเกิดจากการกระทำของตน ผู้ทำกุศลย่อมได้รับผล คือความสงบสุขร่มเย็น ผู้กระทำอกุศลย่อมได้รับผล คือความทุกข์ร้อน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระไพศาล จันทมโม (วงศ์ภูงา) และคณะ ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิเคราะห์กรรมและการให้ผลกรรมในจุฬกัมมวิมังคสูตร ผลการวิจัยพบว่า บุคคลทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้น อันมีตัวอย่างมากมายทั้งของพระพุทธเจ้า พระสาวกและบุคคลถึงซึ่งสรุปลงในหลักสั้นๆ ที่ว่าทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่ว ส่วนการให้ผลของกรรมนั้นก็จะเป็นไป ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตาม เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น” (พระไพศาล จันทมโม (วงศ์ภูงา) และคณะ, 2562: 87-88) จากการ ศึกษาทำให้ทราบว่ากรรมนั้นสามารถให้ผลได้ทั้งใน ชาตินี้และชาติหน้าและการให้ผลของกรรมจะเป็น ไปใน 2 ทางคือ ผลทางนามธรรม และผลทางรูปธรรม ผลทางนามธรรม ได้แก่ ความบริสุทธิ์ ผ่องใสของจิตใจที่เกิดจากการทำดี และความเศร้าหมองของจิตใจที่เกิดจากการทำชั่ว ส่วนผลทางรูปธรรมคือ การเวียนว่ายตายเกิด (การเกิดใหม่) ในภพภูมิต่างๆ 31 ภูมิ กล่าวคือถ้ากรรมดีให้ผลก็จะนำไปเกิดในสุคติภูมิ ได้แก่ การได้ไปเกิดในกามสุคติภูมิ 7 รูปาวจรภูมิ 16 และอรุปาวจรภูมิ 4 แต่ถ้ากรรมชั่วให้ผลก็จะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ การ ได้ไปเกิดในอบายภูมิ 4 มีนรก เป็นต้น ซึ่งการให้ผลกรรมและการให้ผลของกรรมจะมีความสัมพันธ์ กับหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือกรรมและการให้ผลของกรรม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท ซึ่ง จะเห็นได้ชัดเจน เมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น 3 คือ กิเลส กรรม และวิบากกรรมสัมพันธ์กับหลักนิยาม 5 ในฐานะที่เป็นนิยามหนึ่งในนิยาม 5 ที่จำแนกออก จากธรรมนิยาม จึงเรียกว่า “กรรมนิยาม” ในฐานะที่เป็นหลักฐานหรือเป็นพยานบุคคลที่ แสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลบำเพ็ญเพียรทางจิตแล้วย่อมสามารถมองเห็นการเวียนว่ายตายเกิด ทั้งที่เป็นอดีตและอนาคต ของสัตว์ทั้งหลายได้จริง

เรื่องความตายที่ปรากฏในธรรมนิยาย ได้กล่าวถึงตัวละครเอกหญิงลีลาวดี และของตัวละครอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งความตายเป็นสิ่งที่มิขึ้นกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด สะท้อนให้เห็นความจริง ความหมาย และคุณค่าของชีวิต จึงควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความตาย ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้รู้และเข้าใจความตายตามความเป็นจริง เพื่อปฏิบัติต่อความตายอย่างถูกต้อง จนเห็นคุณค่าของความตาย สามารถนำความตายไปใช้ประโยชน์ และพัฒนาชีวิตให้ยิ่งขึ้นไปได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุดมพร ชันไพบูลย์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความตายในมิติพระพุทธศาสนา (อุดมพร ชันไพบูลย์, 2556: 60-68) ผลการวิจัยพบว่า ความตาย

หมายถึง ความแตกทำลายแห่งธาตุขันธ์ การปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนา จึงควรพิจารณาความตายให้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของชีวิต เห็นว่าชีวิตคือกระแสของเหตุปัจจัย ที่ไหลต่อเนื่องกันไม่รู้จบ トラบใดที่ยังมีเหตุปัจจัยของกันและกันอยู่ จึงควรดำเนินชีวิตด้วยความมีสติ ไม่ประมาท รีบเร่งสั่งสมความดี ไม่ยึดติดถือมั่น เพียรพยายามอบรมฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ขึ้น อันประโยชน์ทำให้รู้จักและรู้เท่าทันชีวิต รู้เท่าทันความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดังนี้แล้ว จึงควรนำความรู้ความเข้าใจความตายนี้ มาเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนอบรมพัฒนาชีวิต และช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้ตายให้ตายอย่างสงบได้ ซึ่งองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ ความตายในมิติพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ สัจจมรณปัปมาทะ ซึ่งประกอบด้วย สัจจานุโพธิ มรณัสสติ มรณานุปัสสนา และอัปปมาทะ

หลักการเวียนว่ายตายเกิดอันปรากฏในธรรมนิยาย ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องอริยสัจ 4 และปฏิจจนสมุปปาท นั้นมีความสอดคล้องกับหลักการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏของบุคคลและสัตว์ว่า กรรมเกิดขึ้นจากเจตนาที่จะกระทำ ผลที่เกิดจากการกระทำ จะส่งผลให้มนุษย์ ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ไม่รู้จบ ตามคำที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน” สอดคล้องกับงานวิจัยของวิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับพุทธปรัชญา ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่ตายไปแล้วจะไปเกิดในภพภูมิใดก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อครั้งที่มีชีวิตอยู่ และผลของกรรมที่กระทำนั้น ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ก็ยังติดตามไปเหมือนเงาตามตัว จากความเป็นเหตุเป็นผลของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องอริยสัจ 4 และปฏิจจนสมุปปาท สอดคล้องกับหลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ปรากฏในฐกัมมวิภังคสูตร มหากัมมวิภังคสูตร อันกล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลหรือสัตว์ ที่เกิดในสังสารวัฏนั้นเป็นไปตามอำนาจแห่งกรรม กล่าวคือ หากบุคคลใดสร้างกรรมดีไว้ในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผล คือ เกิดในสุคติภพ และหากบุคคลใดสร้างกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในทุคติภพ (วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์, 2562: 34-35)

และหลักความรักในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องสืลาวดี แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดจากความรัก ความผูกพัน ห่วงหาที่สอดคล้องตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ที่ใดมีรักที่นั่นมีทุกข์ จากการศึกษาในครั้งนี้ ปรากฏความทุกข์ที่เกิดจากความรัก ได้แก่ ความทุกข์จากความรักของหนุ่มสาว เป็นความ ทุกขเวทนาที่เกิดจากการหลงใหลในรูปลักษณ์ภายนอก ลุ่มหลง ยึดติด ร้อนรุ่ม ไม่สมหวังจนเกิดเป็น กามตัณหา และวิภวตัณหา ความทุกข์จากความรักบุพการี เป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ ไม่หวังผลหรือปรารถนาใด

แม้ให้ความอนุเคราะห์บุตรจนเกินไปก็นำมาซึ่งความทุกข์และผลร้ายที่เกิดขึ้น เป็นกามตัณหา และความทุกข์จากความรักของเพื่อน มีความสัมพันธ์ ยาวนานคอยอยู่เคียงข้าง ไม่ว่าจะสุขหรือทุกข์บางครั้งอาจนำมาซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ทำให้เกิดความผูกพัน จนเกิดเป็นกามตัณหา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิระวัลย์ ดีเลิศ และปณัฐ อนุรักษ์ปรีดา ได้ศึกษาเกี่ยวกับความทุกข์จากความรักในวรรณคดีเรื่องมัทนะพาธา ผลการวิจัยพบว่า ความรัก ในทางพุทธศาสนา ไม่ได้มีความหมายเพียงความรู้สึกผูกพันระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความรู้สึกติดตามต้องใจในวัตถุและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วย ซึ่งความรักเกิดจากอุปาทาน ประเภทที่เรียกว่า กามุปาทาน หรือความยึดมั่นโดยความเป็นกามหรือของรักใคร่ทั่วไป ตามปกติมนุษย์ มีความติดพันในสิ่งที่น่ารักใคร่พอใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ รวมเรียกว่า กามารมณ์ 6 อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความยุ่งยากวุ่นวายไม่จบสิ้น เพราะมนุษย์ต้องดิ้นรน ขวนขวาย เพื่อให้ได้มาซึ่งความสบายใจในทาง รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส กล่าวได้ว่าในทางโลกการติดตาม จะเป็นประโยชน์เพราะจะทำให้รักครอบครัว ขยันขันแข็งในการแสวงหาทรัพย์และชื่อเสียง แต่ในทางธรรมะจะรู้สึกว่าเป็นทางมาของความทุกข์อันเร้นลับ การติดตาม เป็นสิ่งที่ต้องละกันให้หมดจึงจะดับทุกข์ได้ ซึ่งการนำเสนอเรื่องความทุกข์จากความรัก มิได้เพียงมุ่งสร้างความเพลิดเพลินแต่ผู้อ่านเพียงอย่างเดียว แต่จุดมุ่งหมายที่แท้จริง เพื่อให้มนุษย์ได้เข้าใจในสัจธรรมของชีวิต ดังนั้น แนวคิดเรื่องความทุกข์จากความรักในวรรณคดีนั้น จึงมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ ในทุกข์จากความรัก และนำพาตนให้พ้นจากความทุกข์ ตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (วิระวัลย์ ดีเลิศ และปณัฐ อนุรักษ์ปรีดา, 2556: 350-358)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายลีลาวดี พบว่ามีหลักธรรมต่างๆ ที่ส่งผลปรากฏต่อตัวละครหลัก ได้แก่ หลักกรรม ซึ่งกรรมหรือการกระทำนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพในการดำรงชีวิตมนุษย์ กุศลกรรมย่อมให้ผลเป็นความสุข อกุศลกรรมย่อมให้ผลเป็นความทุกข์ความเดือนร้อน หลักความตาย คือ ความแตกทำลายแห่งขันธ ความขาดแห่งชีวิตในชาติหนึ่ง เป็นการสืบเนื่องกันเมื่อภพชาติหนึ่งยุติลง ชีวิตในฝ่ายรูปและฝ่ายนามดับหรือสิ้นสุดลง ภาวะจิตหรือวิญญาณในภพภูมิดับลงแล้วไปอุบัติใหม่ ตามผลแห่งกรรมที่กระทำไว้ หลักการเวียนว่ายตายเกิด เกิด คือ สภาวะแห่งการเกิดตายอย่างไม่มีที่สิ้นสุดในวัฏฏะสงสาร อันมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้นเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดนั้น หลักความรัก ในทางพระพุทธศาสนา อธิบายว่า ความรักเกิดจากอุปาทานชื่อ “กามุปาทาน” เป็นการยึดติดถือมั่นความเป็นกามหรือ

ของรักใคร่ มีความพึงพอใจในกามารมณ์อันเป็นเหตุแห่งการดิ้นรนแสวงหา เพื่อให้ได้มาซึ่งความพึงพอใจในกามคุณทั้ง 5 อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นเหตุให้ข้อยอยู่ในโลกและการเวียนว่ายตายเกิด

หลักพุทธธรรมที่ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอ เป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เกรวาท สอดแทรกในเนื้อหา เหตุการณ์ และพฤติกรรมของตัวละครอย่างกลมกลืน ทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินในรสแห่งวรรณกรรมในขณะเดียวกันก็ได้รับหลักพุทธธรรม อันเป็นสาระที่ผู้ประพันธ์ได้เชื่อมโยงไว้ เป็นเสมือนดวงประทีปนำทางชีวิตให้พบกับสัจธรรม ทั้งให้ประโยชน์ควรต่อการนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อชีวิตที่ดีงามต่อทั้งตนเองและสังคมส่วนรวม

สรุป

คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ เนื่องจากเมื่อมนุษย์มีความเชื่อถือสิ่งใดย่อมประพฤติตนให้สอดคล้องกับสิ่งนั้นๆ ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงความเชื่อไว้ 4 ประการ ได้แก่ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) เชื่อกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) เชื่อว่ากรรมที่ทำมีผลจริง (วิปากสัทธา) เชื่อว่าเรารับผลของกรรมที่ทำ มิใช่อำนาจของเทพเจ้าองค์ใดที่กระทำต่อชีวิตของเราได้ (กัมมัสสกตา)

ธรรมนิยายเรื่องลีลาวดี นอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ในรูปแบบของนวนิยายแล้ว ยังให้ข้อคิดคติธรรมต่างๆ ดังที่ผู้ประพันธ์มุ่งนำเสนอหลักพุทธธรรมผ่านงานประพันธ์นี้ อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้อ่านเองและต่อสังคม อันเป็นประโยชน์ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). **งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 2**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมโฆษ. (2553). **ลิลาวดี ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 5**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ธรรมโฆษ. (2553). **ลิลาวดี ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 5**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ธรรมโฆษ. (2553). **ลิลาวดี ภาค 3. พิมพ์ครั้งที่ 5**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 32**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2545). **ปวงปรีญญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2547). **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 1**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2548). **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา.
- ทิพย์วารี เทียมชัยภูมิ. (2546). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี เรื่องลิลาวดี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัย.
- พระเฉลิมชาติ ชาตวีโร (อินธะรงค์). (2551). **ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการศึกษา คณะสงฆ์ไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล จนฺทยมโ (วงศ์ภูงา) พระมหาสารอง สณฺญโต และธีระพงษ์ มีไธสง. 2562. วิเคราะห์กรรมและการ ให้ผลกรรมในจุฬกัมมวิมังคสูตร. **ธรรมนิเทศ**. 19 (11), 87-88.
- พระมหาธนกร กิตติปญฺโญ (สร้อยศรี). 2562. อิทธิพลจริยธรรมแนวพุทธจริยธรรมต่อจริยธรรมในไตรภูมิพระร่วง. **วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**. 7 (1), 323.

- วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์. 2562. แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับพุทธปรัชญา. **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. 3 (2), 34-35.
- อุดมพร ชื่นไพบูลย์. 2556. ความตายในมิติพระพุทธศาสนา. **สถาบันวิจัยญาณสังวร**. 2 (4), 60-68.
- อุทัย กมลศิลป์ และคนอื่นๆ. 2562. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **บัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์**. 6 (3), 23-24.